

Předsudečné násilí v Česku po ruské invazi na Ukrajinu

Analýza protiukrajinských a protiruských incidentů

IN IUSTITIA

Úvod

Předkládaná zpráva analyzuje proměnu struktury a dynamiky předsudečného násilí v Česku po ruské invazi na Ukrajinu z 24. února 2022 na základě dat získaných v rámci pravidelného monitorování předsudečného násilí organizace In IUSTITIA. Zpráva ukazuje, že v roce 2022 došlo k zásadnímu zvýšení počtu zaznamenaných incidentů, které byly spáchány pro ukrajinskou a ruskou národnost, a v případě protiukrajinských incidentů tento trend přetrvává i v roce 2023.

In IUSTITIA považuje národnostně motivované předsudečné útoky za ohrožení práv lidí ze zranitelných skupin, jako jsou především váleční uprchlíci z Ukrajiny, a za závažné zpochybnění principů a hodnot, k nimž se český stát a demokratická občanská společnost hlásí. Jsme přesvědčeni, že důležitým příspěvkem k jejich ochraně je dostupnost informací o předsudečném násilí a jeho proměnách. Informace o předsudečných protiukrajinských a protiruských incidentech jsou zatím dostupné jen v omezené míře a v problematické podobě.

Policejní prezidium zveřejnilo informaci, že v roce 2022 bylo spácháno na území ČR 242 trestných činů z nenávisti, z nichž 78 bylo namířeno proti Ukrajincům a 50 proti Rusům a Rusínům (dohromady 45 % ze všech trestných činů z nenávisti)!¹ Když jsme si však od Policejního prezidia vyžádali data o těchto trestných činech za stejné období z Evidenčně-statistického systému kriminality, zaslaný soubor obsahoval pouze 79 skutků motivovaných ukrajinskou a ruskou a rusínskou národností. Z nich bylo 60 protiukrajinských a 19 protiruských. Ministerstvo vnitra ve svých zprávách o projevech extremismu a předsudečné nenávisti překvapivě tyto trestné činy popisuje pouze slovně. Ve statistikách trestné činnosti je nijak specificky neviduje, a tak jsou dostupné pouze statistiky trestných činů motivovaných antisemitismem, anticiganismem a sexuální orientací a genderovou identitou.²

Jediným dalším veřejně dostupným zdrojem, který se dotýká předsudečného násilí, je studie výzkumné organizace PAQ Research zaměřená na romské uprchlíky z Ukrajiny. Na základě šetření v domácnostech romských Ukrajinců zjistila, že se jich v Česku setkalo 30 % s nesnášenlivostí ze strany Čechů a 9 % s nesnášenlivostí od ostatních ukrajinských uprchlíků.³

Zvýšení počtu protiukrajinských a protiruských incidentů částečně odpovídá závěrům studií zabývajících se vlivem významných historických událostí na výskyt předsudečného násilí. Teroristické útoky z 11. září 2001 ve Spojených státech,⁴ referendum o členství Spojeného království v Evropské unii z 23. června 2016⁵ nebo pandemie Covid-19 po roce 2020 v uvedených zemích⁶ zapříčinily nárůst předsudečného násilí vůči lidem, kteří v očích útočníků patřili ke skupinám označovaným za viníky nepříznivého společenského vývoje: muslimové, přistěhovalci, lidé z Číny či obecně východní Asie.

Také ruská invaze byla doprovázena vlnou odvetného násilí, kdy bylo v rámci monitorování předsudečného násilí In IUSTITIA zaregistrováno nadprůměrné množství incidentů. Souběžně s tím pozorujeme také bezprecedentní nárůst předsudečných útoků páchaných pro ukrajinskou národnost. V tom se patrně projevuje vliv kritiků zapojení českého státu do podpory ukrajinských uprchlíků a ukrajinské vlády při obraně svého území. Jedná se tedy spíše o násilí, jehož účelem je vyjádření nesnášenlivosti vůči uprchlíkům či podpory ruskému imperialismu. K nárůstu protiukrajinských útoků mohou zásadně přispívat klamné informace šířené o příchozích, včetně poukazování na jejich údajně vyšší míru páchaní kriminality.⁷

Data z monitorování In IUSTITIA nepředstavují ani úplný soubor předsudečných incidentů v Česku, ani jejich reprezentativní vzorek. Dovolují pouze provést určitou sondu do předsudečného násilí, založenou na technikách sběru dat podrobně popsanych ve výročních zprávách o tomto fenoménu.⁸ Důležitost takového sondování vyplývá ze skutečnosti, že předsudečné incidenty zůstávají policii často neoznámeny.

Struktura zprávy:

- Shrnutí
- Co je to předsudečné násilí?
- Výsledky kvantitativní analýzy protiukrajinských a protiruských incidentů
- Vybrané protiukrajinské a protiruské incidenty (2022–2023)
- Služby obětem poskytované In IUSTITIA

Předsudečnému násilí pro ukrajinskou národnost se dále budeme věnovat v pravidelných čtvrtletních zprávách. Zveřejňovány budou na webu www.in-ius.cz.

Shrnutí

- ▶ Ruská invaze na Ukrajinu dle našeho názoru významně ovlivnila strukturu a vývoj předsudečného násilí v Česku. V letech 2022 a 2023 (k 31. 7. 2023) pozorujeme značný nárůst protiukrajinských a protiruských incidentů. Zatímco v letech 2015 až 2021 tvořily tyto kategorie incidentů dohromady nanejvýš 5 % ze všech v daném roce zaznamenaných předsudečných incidentů, v roce 2022 to bylo 19 % a v roce 2023 22 % incidentů.
- ▶ V letech 2022 a 2023 převažovaly protiukrajinské incidenty nad protiruskými (35 vs. 14). V roce 2022 bylo zaznamenáno 16 protiukrajinských a 14 protiruských incidentů. V roce 2023 bylo zjištěno 19 útoků pro ukrajinskou národnost a žádný pro ruskou národnost.
- ▶ Útoky pro ruskou národnost se staly výhradně v prvních dvou čtvrtletích roku 2022, z toho až na jeden všechny v prvním čtvrtletí. Lze je tudíž označit za odvetnou reakci na ruskou agresi na Ukrajinu.
- ▶ Nárůst útoků pro ukrajinskou národnost vykazuje napříč sledovaným obdobím vzestupnou tendenci. Tento vývoj reflektuje odpor části společnosti vůči pomoci ukrajinským uprchlíkům, potažmo podporu ruského imperialismu, vyživované dezinformačními aktivitami.
- ▶ Ve formách incidentu převládá v obou kategoriích slovní násilí: přítomno bylo v 77 % protiukrajinských incidentů a v 71 % protiruských incidentů. Protiukrajinské incidenty se častěji vyznačují fyzickým násilím, obsahovalo jej 49 % z nich. U protiruských incidentů se zase častěji jednalo o útoky na majetek včetně graffiti (43 % protiruských incidentů). Fyzické násilí bylo součástí jen 14 % protiruských incidentů.
- ▶ Způsobené škody nejčastěji zahrnují morální újmu. Ta je následována v případě protiukrajinských incidentů psychickou újmu (40 % protiukrajinských incidentů) a újmu na zdraví s různou dobou léčby (28 % protiukrajinských incidentů), včetně 2 incidentů s trvalými zdravotními následky. U protiruských incidentů byla častěji zastoupena majetková škoda (36 % protiruských incidentů). Újma na zdraví zde byla zaznamenána pouze jednou, a to se jednalo o sice protirusky motivovaný incident, avšak spáchaný na Ukrajince.
- ▶ Většina incidentů se stala v Praze. Jedná se o 63 % protiukrajinských incidentů a 79 % protiruských incidentů. U protiukrajinských útoků je dále častěji zastoupen Jihomoravský kraj. Protiruské byly mimo Prahu zaregistrovány pouze v Olomouckém a Jihočeském kraji.

- ▶ V případě konkrétní lokality se protiukrajinské incidenty stávaly nejčastěji ve veřejném prostoru (29 % protiukrajinských incidentů) a na internetu (17 % protiukrajinských incidentů). Protiruské incidenty v domově oběti (36 % protiruských incidentů) a v dopravních prostředcích (21 % protiruských incidentů).
- ▶ U útoků pro ukrajinskou národnost bylo zjištěno 38 fyzických obětí, třikrát incidenty směřovaly proti Ukrajincům jako celku. U protiruských útoků to bylo nejméně 23 fyzických obětí a 3 právnické osoby.
- ▶ V několika incidentech se identita napadených lišila od identity, pro kterou je útočníci napadli.
- ▶ Oběti byly různého věku, včetně dětí. Občanství měli častěji v zemích mimo Evropskou unii, ale v řadě případů se tuto informaci nepodařilo zjistit.
- ▶ Totožnost útočníků byla v případě protiukrajinských incidentů většinou známá, u protiruských naopak. V obou kategoriích incidentů útočili spíše jednotlivci než skupiny 2 a více osob. Až na výjimky nebylo zjištěno, že útočníci patří mezi příznivce krajní pravice.

Co je předsudečné násilí?

Předsudečné násilí označuje útoky vyvolané předsudky o určité skupině lidí. Někdy se o předsudečném násilí hovoří též jako o násilí z nenávisti, avšak tento výraz je matoucí, protože vyvolává dojem, že pro označení určitého incidentu za nenávistného je klíčová nenávist ve smyslu dlouhotrvající intenzivní emoce. Tak tomu ale není, násilí z nenávisti definuje pouze předsudečná pohnutka útočníka či útočnice.

Konkrétní lidé či jejich majetek se stávají terčem tohoto násilí nikoli pro svou osobní zkušenost s útočícími lidmi, nýbrž na základě své skutečné či domnělé skupinové příslušnosti. Slovo domnělé je třeba zdůraznit. Jak již bylo řečeno, předsudečné násilí určuje útočnickova pohnutka. Skutečná skupinová příslušnost, jak je vnímána napadenými, není pro spáchání předsudečného útoku podstatná. V této zprávě je popsáno hned několik incidentů, kdy útočníci někoho napadli pro jeho ukrajinskou nebo ruskou národnost, avšak napadení se takto neidentifikovali. Např. protirusky motivovaný útok byl spáchán na osoby, které se považovaly za Ukrajince.

Skupinová příslušnost je útočníkem či útočnicí rozeznávána podle charakteristik, které jsou často buď nezměnitelné, nebo není spravedlivé jejich změnu požadovat. Jedná se např. o barvu kůže, sexuální orientaci, genderovou identitu, náboženství, tělesnou ne/způsobilost nebo národnost. Národnost chápeme širěji než jako občanství a zároveň k němu zařídíme i takové atributy, jako je např. jazyk. Ve zprávě je popsán incident, kdy byli lidé napadeni proto, že mluvili rusky. Řadíme jej proto mezi protiruské incidenty.

Protože předsudečné násilí cílí na skupinovou příslušnost, je v jistém smyslu vždy symbolické. Není jím napadána pouze konkrétní oběť, ale celá skupina, kterou v útočnickových očích reprezentuje. Předsudečný útok lze chápat jako zprávu, která informuje širší společenství, že některé skupiny do něj nepatří, respektive si v něm zaslouhují nanejvýš druhořadé postavení.

Předsudečný útok může být spáchán různými formami (verbálně i fyzicky, pomocí zbraní nebo bez nich) nebo na různých místech (na ulici, doma nebo na internetu).

Část předsudečného násilí může být kvalifikována jako protiprávní jednání, které upravuje přestupkové a trestní právo. V trestním zákoníku existuje soustava trestných činů, které mají předsudečnou pohnutku uvedenu v základní nebo kvalifikované skutkové podstatě.

První případ zahrnuje následující trojici trestných činů:

§ 352 Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci,

§ 355 Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob,

§ 355 Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod.

§ 352 Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci

(1) Kdo skupině obyvatelů vyhrožuje usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.

(2) Kdo užije násilí proti skupině obyvatelů nebo jednotlivci nebo jim vyhrožuje usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu pro jejich skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou skutečně nebo domněle bez vyznání, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.

(3) Stejně jako v odstavci 2 bude potrestán,

a) kdo se spolčí nebo srotí ke spáchání takového činu, nebo

b) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem.

§ 355 Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob

(1) Kdo veřejně hanobí

a) některý národ, jeho jazyk, některou rasu nebo etnickou skupinu, nebo

b) skupinu osob pro jejich skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou skutečně nebo domněle bez vyznání, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

(2) Odnětím svobody až na tři léta bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1

a) nejméně se dvěma osobami, nebo

b) tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem.

§ 356 Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod

(1) Kdo veřejně podněcuje k nenávisti k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo k omezování práv a svobod jejich příslušníků, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

(2) Stejně bude potrestán, kdo se spolčí nebo srotí k spáchání činu uvedeného v odstavci 1.

(3) Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta bude pachatel potrestán,
a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem, nebo
b) účastní-li se aktivně takovým činem činnosti skupiny, organizace nebo sdružení, které hlásá diskriminaci, násilí nebo rasovou, etnickou, třídní, náboženskou nebo jinou nenávist.

Jako příklad trestného činu s předsudečnou pohnutou v kvalifikované skutkové podstatě můžeme uvést **§ 146 Ublížení na zdraví**, kde je předsudečný motiv součástí odst. 2 písm. e):

(1) Kdo jinému úmyslně ublíží na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.

(2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1

a) na těhotné ženě,

b) na dítěti mladším patnácti let,

c) na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti,

d) na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání směřujícího k záchraně života nebo ochraně zdraví, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost při ochraně života, zdraví nebo majetku vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona, nebo

e) na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání.

(3) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví.

(4) Odnětím svobody na pět až deset let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

Výsledky kvantitativní analýzy protiukrajinských a protiruských incidentů

V letech 2022 až 2023 (k 31. červenci 2023) jsme zaznamenali celkem 49 protiukrajinských a protiruských incidentů. V roce 2022 jsme evidovali 16 protiukrajinských a 14 protiruských incidentů. V obou případech se jedná o hodnoty, které se vymykají dosavadním trendům. Útoků pro ukrajinskou národnost jsme v předchozích letech zaznamenávali nejvýše v počtu 5 incidentů. Počet útoků pro ruskou národnost byl ještě nižší, v průměru se jednalo o 2 incidenty ročně. V roce 2023 se počet protiukrajinských incidentů zvýšil na 19 incidentů, zatímco protiruský jsme nezaznamenali žádný.

Tabulka 1 prezentuje společně s počtem incidentů zaznamenaných v letech 2015 až 2023 hodnoty jejich podílu na všech incidentech v příslušném roce. V roce 2022 podíl protiukrajinských útoků vůbec poprvé dosáhl 10% hranice. Jednalo se o 16 z 157 incidentů zaregistrovaných v tomto roce. Dohromady protiukrajinské a protiruské incidenty tvořily téměř pětinu všech incidentů zaznamenaných v tomto roce.

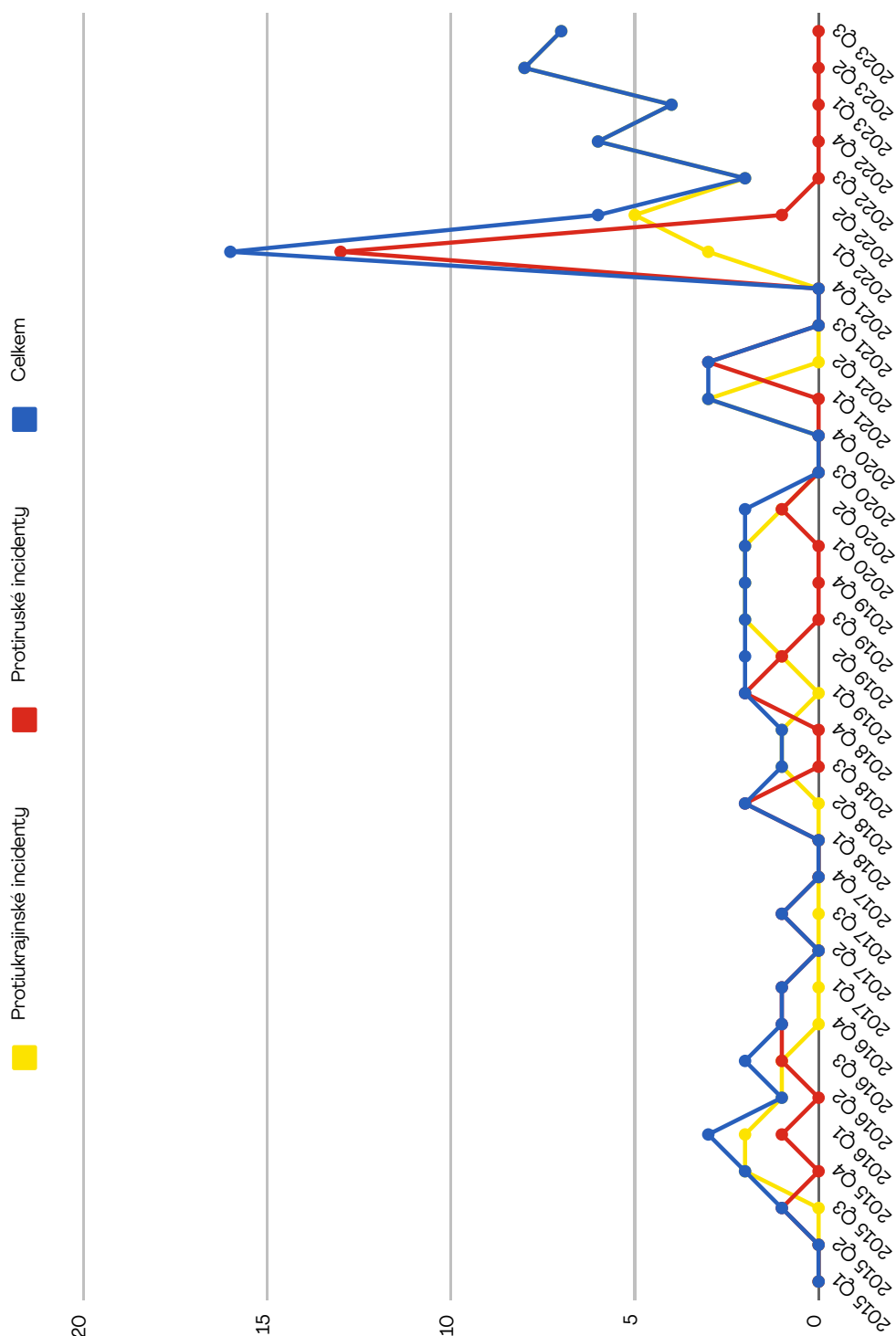
Tabulka 1

Počet protiukrajinských a protiruských předsudečných incidentů v letech 2015-2023

	Protiukrajinské incidenty	Protiruské incidenty	Celkem
2015 (N = 141)	2 (1,4 %)	1 (0,7 %)	3 (2,1 %)
2016 (N = 175)	4 (2,3 %)	3 (1,7 %)	7 (4 %)
2017 (N = 153)	0 (0 %)	2 (1,6 %)	2 (1,3 %)
2018 (N = 148)	2 (1,4 %)	2 (1,4 %)	4 (2,7 %)
2019 (N = 157)	5 (3,2 %)	3 (1,9 %)	8 (5,1 %)
2020 (N = 164)	3 (1,8 %)	1 (0,6 %)	4 (2,4 %)
2021 (N = 142)	3 (2,1 %)	3 (2,1 %)	6 (4,2 %)
2022 (N = 157)	16 (10 %)	14 (8,9 %)	30 (19 %)
2023 (N = 86)	19 (22 %)	0 (0 %)	19 (22 %)

Vývoj počtu incidentů dle jednotlivých kvartálů v letech 2015–2023

Graf znázorňuje vývoj počtu incidentů v obou kategoriích z hlediska čtvrtletního období. Z podrobnějšího znázornění je patrná odlišná trajektorie protiukrajinských a protiruských incidentů. Zatímco množství protiruských útoků se razantně zvýšilo v prvním čtvrtletí 2022 a poté se s podobnou intenzitou snížilo, a to až na nulu v třetím čtvrtletí 2023, nárůst protiukrajinských útoků byl pozvolnější a až do konce sledovaného období se převážně držel v pásmu nadprůměrného počtu. Zdá se tedy, že fázi odvety vůči ruské národnosti nahradila fáze protiukrajinského odporu. Tato interpretace však musí být ještě podpořena budoucím děním.

Formy incidentů

V letech 2022 a 2023 převládaly u protiukrajinských a protiruských incidentů slovní útoky. Druhou nejčastější formou bylo u protiukrajinských incidentů fyzické násilí, které se vyskytovalo u 49 % protiukrajinských incidentů. Následovalo zastrašování a vyhrožování (23 % protiukrajinských incidentů). U protiruských incidentů byl druhou nejčastější formou útok na majetek včetně graffiti (43 % protiruských útoků). Naopak fyzické násilí bylo zastoupeno jen u 14 % protiruských incidentů. „Jinou formu útoku“ u protiukrajinských incidentů zastupuje především hajlování.

Podrobné zastoupení forem útoku ukazuje tabulka 2. Součet relativních hodnot v tabulce převyšuje 100 %, protože 1 incident mohl být proveden více různými formami zároveň. Některé incidenty mohly např. obsahovat jak slovní, tak fyzický útok. Při interpretování zjištěných informací je třeba přihlížet nejen k relativním, ale také k absolutním hodnotám. Ty se u obou kategorií incidentů liší. Zatímco u 35 ukrajinských incidentů bylo zjištěno 60 případů forem útoku, u 14 protiruských to bylo 23 případů. Fyzické napadení tak sice bylo přítomno u 14 % protiruských incidentů, ale ty odpovídají pouhým 2 incidentům. O to zásadnější informaci přináší zjištění, že u protiukrajinských incidentů bylo fyzické násilí přítomno u bezmála poloviny z nich.

Tabulka 2

Formy protiukrajinských a protiruských předsudečných incidentů (2022–2023)	Protiukrajinské incidenty	Protiruské incidenty
	(N = 35)	(N = 14)
Slovní útok	27 (77 %)	10 (71 %)
Zastrašování nebo vyhrožování	8 (23 %)	4 (29 %)
Fyzický útok	17 (49 %)	2 (14 %)
Grffiti	0 (0 %)	1 (7,1 %)
Útok na majetek	5 (14 %)	5 (36 %)
Jiná forma	3 (8,6 %)	1 (7,1 %)

Typy škody

Co se způsobených škod týče, v obou kategoriích byla nejčastější morální újma (zásah do lidské důstojnosti). V případě protiukrajinských útoků byla následována psychickou újmou (40 % protiukrajinských incidentů) a újmou na zdraví s různou obvyklou délkou léčby (28 % protiukrajinských incidentů), včetně 2 incidentů s trvalými následky. U protiruských útoků byla častěji zastoupena majetková škoda (36 % protiruských incidentů).

Pozoruhodné je, že u protiruských incidentů se téměř nevyskytuje újma na zdraví. Výjimkou je jediný případ – újma na zdraví s dobou léčby nad 7 dní –, který byl navíc spáchán na člověka, který se identifikoval jako Ukrajinec, nikoli Rus. Podrobněji jsou škody pospány v tabulce 3. Jako v případě forem incidentu, také u škod je třeba vzít v potaz skutečnost, že 1 incident mohl zahrnovat více typů škody.

Tabulka 3

Typy škody způsobené protiukrajinskými a protiruskými předsudečnými incidenty (2022–2023)

	Protiukrajinské incidenty (N = 35)	Protiruské incidenty (N = 14)
Morální újma	26 (74 %)	13 (93 %)
Psychická újma	14 (40 %)	3 (21 %)
Majetková škoda menšího rozsahu (do 5000 Kč)	3 (8,6 %)	0 (0 %)
Majetková škoda většího rozsahu (do 50 000 Kč)	0 (0 %)	5 (36 %)
Majetková škoda většího rozsahu (nad 50 000 Kč)	1 (2,9 %)	0 (0 %)
Újma na zdraví (léčení do 7 dní)	4 (11 %)	0 (0 %)
Újma na zdraví (léčení nad 7 dní)	4 (11 %)	1 (7,1 %)
Újma na zdraví s trvalými následky	2 (5,7 %)	0 (0 %)
Neznámá škoda	3 (8,6 %)	0 (0 %)

Místo incidentu

Místo incidentu sledujeme na krajské a lokální úrovni. Z hlediska krajů jasně převládá hlavní město Praha. Stalo se zde 63 % protiukrajinských incidentů a 79 % protiruských incidentů. Protiukrajinské incidenty se dále třikrát objevily v Jihomoravském kraji. Dva incidenty se staly v Karlovarském, Plzeňském a Ústeckém kraji a jeden ve Středočeském, Královéhradeckém, Libereckém a Olomouckém kraji. Protiruské incidenty byly dále zjištěny v Olomouckém (2x) a Jihočeském kraji (1x).

Pokud jde o lokalitu, protiukrajinské incidenty se nejčastěji stávaly ve veřejném prostoru (29 % protiukrajinských incidentů) a na internetu (17 % protiukrajinských incidentů). V menší míře se děly v domově oběti, zaměstnání, dopravních prostředcích, hostinském zařízení, škole, sportovišti a obchodu. U protiruských útoků pozorujeme nejčastější zastoupení domova oběti (36 % protiruských incidentů) a dopravních prostředků (21 % protiruských incidentů). Následuje veřejný prostor, škola, hostinské zařízení a obchod.

Charakteristiky obětí

Rozlišujeme různé typy obětí: fyzická osoba, právnická osoba a neformální skupina (pokud je útočeno na celou skupinu). V případě protiukrajinských incidentů bylo zaznamenáno 38 konkrétních fyzických obětí a 3x neformální skupina. Počet obětí zde ale bude jistě vyšší vzhledem k incidentu zahrnujícímu poškození asi 20 vozidel s ukrajinskou poznávací značkou jedním útočníkem, kdy počet vlastníků nám nebyl znám. Protiruské incidenty se vyznačují nejméně 23 fyzickými oběťmi a 3 právnickými osobami, kdy se v 1 případě jednalo o blíže neznámého majitele obchodu s názvem psaným azbukou. Obě kategorie útoků obsahují případy, kdy se pohnutka nekryje s identitou napadených. Pro ruskou národnost byli dvakrát napadeni lidé, kteří se identifikovali jako Ukrajinci, pro ukrajinskou lidé považující se za Rusa a Bulhara.

V případě každé fyzické obětí sledujeme charakteristiky jako pohlaví, věk a občanství. Zjišťovat se je daří v různé míře. Pohlaví bylo zjištěno u 35 napadených pro ukrajinskou národnost a 16 napadených pro ruskou národnost. V obou kategoriích byli častěji napadáni muži oproti ženám, přičemž podíl napadených mužů je vyšší u protiukrajinských incidentů (71 % protiukrajinských incidentů) než u protiruských (63 % protiruských incidentů).

Věk se podařilo určit u 20 napadených pro ukrajinskou národnost a 10 napadených pro ruskou národnost. Zastoupení v jednotlivých intervalech je různorodé. U protiruských incidentů 50 % napadených spadá do intervalů 26 až 35 let a 36 až 45 let (v každém 5 napadených). U protiruských incidentů byl nejčastěji zastoupen interval 46 až 55 let (30 %). V obou kategoriích incidentů byly zaznamenány napadené osoby mladší 15 let.

Občanství bylo zaznamenáno u 38 obětí protiukrajinských incidentů a 23 obětí protiruských incidentů. V případě protiukrajinských útoků měly téměř tři čtvrtiny napadených občanství v zemi mimo Evropskou unii – jednalo se převážně o držitele ukrajinského občanství. U protiruských je situace rozmanitější. Nadto u 35 % z nich nebylo možné občanství určit. Zpravidla byla dostupná pouze informace, že mluvili rusky.

Charakteristiky útočníků

Charakteristiky sledujeme na úrovni známosti útočníka, počtu útočníků a skutečnosti, zda se jedná o příznivce krajní pravice. Známost útočníka odkazuje k tomu, zda je jeho totožnost známa napadeným, orgánům činným v trestním řízení nebo obecně veřejnosti. V případě protiukrajinských incidentů byl útočící znám v 71 % případů, u protiruských to bylo jen v 29 %.

V obou kategoriích incidentů častěji útočili jednotlivci oproti skupinám 2 a více osob. U protiukrajinských se jednalo o 60 %, u protiruských o 43 % incidentů. U protiruských útoků však v 36 % případů nebyl počet útočníků znám.

Mezi útočícími byli příznivci krajní pravice zastoupeni jen výjimečně, avšak i toto zjištění je poznamenáno vyšším podílem incidentů s hodnotou „neznámé“ zejména u protiruských incidentů.

Vybrané protiukrajinské a protiruské incidenty z let 2022–2023

Protiukrajinské útoky

Na protivládní demonstraci

Manželský pár byl v březnu 2023 napaden účastníky protivládní demonstrace. V sobotu odpoledne projížděl pár autem kolem demonstrantů, kteří částečně blokovali provoz. Když si jeden z útočnicků všiml ukrajinské registrační značky auta, začal pěstmi bít do kapoty. Řidič na ten popud z auta vyběhl a na útočníka křičel, co dělá. Ten Ukrajince fyzicky napadl, a to opakovaně – i přes zásahy antikonfliktního týmu Policie ČR. Mezitím druhý útočnick kopal do dveří auta, v němž seděla manželka napadeného. Ta se v důsledku útoku obává o svou bezpečnost a špatně spí. Její muž vyvázl bez většího zranění. Když se mu podařilo dostat zpět do auta a odjet, první útočnicků mu ještě stihl urvat z vozidla pravé zpětné zrcátko. Škoda na autě byla autoservisem odhadnuta na 70 000 Kč. První z útočnicků byl shledán vinným spácháním přečinů Poškození cizí věci podle § 228 odst. 1, 3 písm. b) trestního zákoníku, Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 352 odst. 2 trestního zákoníku a Výtržnictví podle § 358 odst. 1 trestního zákoníku. Soud jej trestním příkazem pravomocně odsoudil k úhrnnému trestu odnětí svobody v trvání 6 měsíců s podmíněným odkladem na 2 roky, dále k zákazu pobytu na území hl. m. Prahy v trvání 1 roku a byla mu uložena povinnost zaplatit poškozeným náhradu škody. Druhý z útočnicků nebyl nalezen.

„Ty jsi z Ukrajiny?“

Skupina tří mužů vyšla v říjnu 2022 ven na ulici před dům ve večerních hodinách na cigaretu, načež se k nim přiblížil neznámý a patrně opilý útočnick. Útočnick jednoho z trojice oslovil otázkou: „Ty jsi z Ukrajiny?“ Nato mu dal facku a dalšímu pěstí do obličeje, čímž mu roztrhl ret a rozkýval zub. Nikdo z napadených se útoku nebránil, nechtěli jej tím eskalovat. Jeden z nich zavolal na policii a následně byl ošetřen v nemocnici (stehy tržné rány, vytrhnutí zubu po cca 3 dnech od útoku). Na místě byl i další svědek, hlídač u domu. Policie má z útoku kamerové záznamy. Poté, co se s nimi skrz média obrátila na veřejnost, se útočnick policii sám přihlásil. Kriminalisté incident kvalifikovali jako přečiny Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci dle § 352 a Výtržnictví dle § 358 trestního zákoníku. Za uvedené trestné činy soud útočnicků nepravomocně odsoudil k trestu odnětí svobody na 10 měsíců s podmíněným odkladem na 18 měsíců.

Poškozený zrak

Muž z Jakutska šel v prosinci 2022 se svým kamarádem v noci z baru a hovořili přitom rusky. Po cestě je verbálně napadla skupina 4 až 5 mužů: „Ukrajinci, běžte do píci!“,

„Zasraný Ukrajinci!“ Následně na jednoho z napadené dvojice zaútočili několika údery do hlavy. Na místo dorazivší hlídka Policie ČR napadenému sdělila, ať si podá trestní oznámení na služebně. Pak byl fyzicky napadený převezzen sanitkou do nemocnice. Během ošetření bylo zjištěno, že zranění utrpěná na jednom oku budou patrně trvalá – přes zorné pole vidí černý kruh. Napadený podal trestní oznámení pro zvláště závažný zločin Těžké ublížení na zdraví dle § 145 odst. 1, odst. 2 písm. f) trestního zákoníku v souběhu s přečinem Výtržnictví dle § 358 odst. 1 trestního zákoníku, a to ve spolupachatelství dle § 23 trestního zákoníku. Policie věc nakonec odložila, protože pachatele neztotožnila.

Vendeta

Dva muži byli v červnu 2023 v restauraci napadeni skupinou mužů pro ukrajinskou národnost. Skupina je napadala nejdříve verbálně, posléze incident přerostl ve fyzický konflikt, kdy útočníci napadali dvojici židlemi. Celý incident se obešel bez zranění, na majetku restaurace byla způsobena škoda odhadnutá na 50 000 Kč. Policie zadržela tři muže podezřelé z přečinů výtržnictví a poškození cizí věci. Motivem útoku měla být msta za nedávný útok, kterého se měly dopustit osoby ukrajinské národnosti a během kterého zemřel jeden Rom a druhý byl zraněn.

Skenerem po hlavě

Žena původem z Ukrajiny byla dlouhodobě verbálně napadána kolegou z Ruska. Nadával jí do „ukrajinských sviní“. To v prosinci 2022 eskalovalo do fyzického útoku, kdy útočník hodil ženě po hlavě skener a následně jí tahal za vizitku, kterou měla pověšenou na krku. Věcí se začala zabývat policie, která však stále půl roku po oznámení řeší útok řeší jako přešůpek, nikoli jako trestný čin.

„S banderovcema se nebavím“

Pracovníci jedné společnosti zaútočili v květnu 2022 na svého kolegu pro ukrajinskou národnost nadávkami, výhrůžkami, a nakonec i fyzicky. Nejprve jeden z útočníků prohlásil: „Nechod sem, já se s Banderovcema nebavím!“, „Vypadni z České republiky zpátky na Ukrajinu. Jsi kapitán, tak tam jdi bojovat a ať tě tam Putin popraví ty ukrajinský fašisto a čuráku ukrajinský!“, „Kvůli vám tu máme draho a vy byste nás měli poslouchat, protože my jsme páni této země a nikdo vás tu nechce. Ty budeš skákat, tak, jak my budeme pískat.“ Následně na něj zaútočili koštětem. Napadený se vydal řešit útok s přímým nadřízeným, a když ten nenabídl řešení, šel za ředitelem společnosti. Ředitel incident neřešil, a tak se na něj poškozený druhý den obrátil znovu. V tu chvíli došlo k napadení ze strany ředitele, neboť necitlivě vytlačoval pána z jednací síně, přičemž si poškozený hnul s již dříve operovanými zády. Spolupracovník, jenž svého kolegu napadal verbálně, byl uznán vinným z přešůpku proti občanskému soužití se zohledněním předsudečné pohnutky a bylo mu uloženo napomenutí. Jednání ředitele bylo prošetřováno přešůpkovým orgánem.

Vrtačky a pneumatiky

Muž od dubna do září 2022 propichoval pneumatiky autům s ukrajinskou registrační značkou. S akumulátorovou vrtačkou a vrtákem poškodil přes 20 ukrajinských aut, zaparkovaných v Praze 8 a 9. Činil tak soustavně po dobu 5 měsíců. Muže přistihli při činu kriminalisté z odboru extremismu a terorismu a na místě jej zadrželi pro podezření z trestného činu poškození cizí věci někoho jiného pro jeho národnostní příslušnost. Soud pachatele, který se k činu doznal, odsoudil pravomocným trestním příkazem k peněžitému trestu 100 100 Kč a trestu propadnutí aku vrtačky.

Napadená sociální pracovnice

Při výkonu své práce byla v červnu 2023 napadena pracovnice sociální služby, kdy ji při revizi smlouvy s klientkou ohrožovala a vyhrožovala dcera klientky. Jednalo se o výroky jako: „Ještě jednou sem přijď a zabiju tě.“, „Nepustím tě odsud a zabiju tě tady.“, „Táhni zpátky na Ukrajinu.“ Dále jí sdělila, že si „nepustí domů Ukrajinu“. Incident byl nahlášen na místní oddělení za doprovodu vedoucí služby. V srpnu 2023 byl vydán nepravomocný trestní příkaz, kterým byla útočnice shledána vinnou ze spáchání trestného činu Násilí proti skupině obyvatelů nebo proti jednotlivci dle § 352 trestního zákoníku. Odsouzena byla k trestu odnětí svobody na 6 měsíců s odkladem na zkušební dobu 12 měsíců. Soud se rozhodl nezabývat nárokem poškozené na náhradu nemajetkové újmy.

Zastrašování před ubytovnou

Desítky lidí se vydaly v červenci 2023 večerním městem na pochod, kdy skandovaly protiukrajinská hesla, a to včetně v místě ubytovny s cizinci. Podle médií se jednalo o hesla typu: „Ukrajina, pojdte ven! Pojdte, vy zmrdl!“ Mluvčí policie uvedl, že se policisté budou incidentem zabývat a mimo jiné zjišťovat, zda neměl „rasový podtext“. Incident se stal po demonstraci svolané v návaznosti na zabití romského muže v Brně, kdy pachatelem byl údajně muž z Ukrajiny.

„Takovou špínu já nepovezu“

Řidič autobusu zaútočil v dubnu 2022 na ženu z Ukrajiny, jež si ve městě vyřizovala vízum do Anglie, kde nyní žije, slovy: „Jsi Ukrajinka. Víím, že umíš rusky, tak mluv rusky!“, „Takovou špínu já nepovezu. Vrať se chcípnout na Ukrajinu, ty spodino!“ Přitom ji častoval vulgaritami. Mimo jiné jí říkal, aby „nešířila své nechutné geny po Evropě“. Nikdo ze spolucestujících se napadené v době útoku nezastal. Nicméně na druhý den dorazily na Pražskou integrovanou dopravu dvě stížnosti na řidičovo chování. Dopravce začal situaci okamžitě řešit. Aktuální vývoj není znám.

„Táhni do své země“

Ředitelka modelingové soutěže byla v březnu 2022 slovně napadena z důvodu, že má ukrajinskou národnost. Přestože v Česku žije přes 20 let, na sociálních sítích obdržela zprávu: „Ty špínu jedna ukrajinská, zasa*á, táhni do své země a tam chcípni ty mr*ko. Že se nestydíš.“

Protiruské útoky

Šikanovaný žák z Ruska

Spolužáci šikanovali v březnu 2022 žáka druhé třídy jedné z pražských základních škol kvůli jeho ruského původu. Nadávají mu, že je „fašistické prase“ a vyčítají mu ruskou agresi vůči Ukrajině, čímž ho vyčleňují z kolektivu. Na napadeného útoky tvrdě doléhají. Nechce chodit do školy a obává se o své bezpečí. Matka se snažila situaci řešit s učitelkou, družinářkou i vedením školy, avšak bezúspěšně.

„Zemřete, Rusáci, okupanti“

Neznámý člověk zazvonil v březnu 2022 večer na zvonek bytu obývaného člověkem s ruským příjmením a následně do zvonku zakřičel: „Zemřete, Rusáci, okupanti!“ Také proto, že se slovní útok stal nedlouho po zahájení ruské invaze na Ukrajinu, se domníváme, že se jednalo o předsudečný útok, založený na uplatňování kolektivní viny.

„Táhni domů, ty ruskej zmrde“

Dva muži byli napadeni, když v březnu 2022 cestovali vlakem na Ukrajinu za účelem narukování do armády. Někteří ostatní cestující na ně slovně zaútočili pro domnělou ruskou národnost. Jeden z nich slovy: „Táhni domů, ty ruskej zmrde.“ Stalo se tak nejspíš proto, že napadení mluvili ukrajinsky, což si útočící spletl s ruštinou.

„V ČR si piš česky“

Den po zahájení ruské invaze na Ukrajinu byla poničena výloha jednoho z pražských obchodů s názvem psaným v azbuce. Následujícího dne se na obchodě objevila žluto-modrá páska a cedulka s nápisem: „V ČR piš česky.“ A když byla cedulka stržena, výloha byla znovu polepena žluto-modrými samolepkami s mapou Ukrajiny a nápisem „No war!“. Vzhledem k těmto okolnostem předpokládáme, že se jedná o předsudečně motivovaný útok vůči ruské národnosti.

Služby obětem poskytované In IUSTITIA

Může se stát, že se vy nebo vaši rodinní příslušníci či přátelé dostanete do situace, kdy na vás někdo zaútočí, fyzicky vám ublíží nebo vám bude nadávat, a to vše proto, že mluvíte ukrajinsky nebo rusky. Násilí páchané na lidech pro jejich národnost je druhem předsudečného násilí, které je v Česku protiprávní – může být buď trestným činem, nebo přestupkem.

Předsudečné násilí nemá jen přímé dopady na zdraví nebo majetek obětí, ale zasahuje také jejich niternou podstatu – to, kým jsou. Často jsou proto dopady předsudečného napadení doprovázeny zhoršeným psychickým zdravím, které zase může být zdrojem dalších nepříznivých situací, jako je ztráta zaměstnání, zhoršení vztahů s okolím, ekonomické problémy. Těmto problémům se dá předcházet včasnou odbornou pomocí.

Pokud se s předsudečným násilím setkáte, je možné se obrátit na Policii ČR nebo na organizaci In IUSTITIA a její poradnu Justýna. Policie věc bude prošetřovat a pachatel může být potrestán soudem nebo správním orgánem. Protiprávní je ale i to, když někdo veřejně popírá, zpochybňuje nebo schvaluje genocidu, zločiny proti lidskosti nebo válečné zločiny, a to právě v souvislosti s válkou na Ukrajině. To se může dít nejen slovně, ale třeba nošením různých nášivek. I v těchto případech je možné se obrátit na policii, popřípadě na nás.

V Poradně Justýna poskytujeme obětem předsudečného násilí sociální, psychologické a právní služby. Právní služby spočívají v poskytování právních informací a právního zastoupení v trestním řízení. Sociální služby sestávají z poskytnutí krizové intervence pro zvládnutí akutní stresové reakce po útoku, mapování potřeb obětí, dopadů útoku a hledání jejich řešení a provázení celým procesem vyrovnání se s následky napadení.

V rámci psychologických služeb můžete využít jednorázového psychologického poradenství i dlouhodobé terapie. Všechny naše služby jsou poskytovány profesionálně a bezplatně.

V souvislosti s ruskou agresí na Ukrajině poskytujeme naše služby i obětem a svědkům válečných zločinů a zločinů proti lidskosti. Sociální služby zahrnutí kromě krizové intervence i terapeutické služby, mapování potřeb oběti (svědků), asistence a pomoc se všemi oblastmi, kterých se dopad válečných zločinů a zločinů proti lidskosti dotýká. Právní služby zahrnují provázení řízením a právní zastoupení.

Pokud chcete využít naše služby nebo zkonzultovat to, co se vám stalo, zavolejte na bezplatnou telefonní linku (ve čtvrtek 16.00–18.00 hodin v ukrajinštině a ruštině), pošlete email nebo vyplňte **nahlašovací formulář**.

800 922 922

poradna@in-ius.cz

Za nahlášení útoku budeme rádi i v případě, kdy nebudete chtít využívat žádné služby. Informace o útoku jsou pro nás důležité při monitorování předsudečného násilí a pro lepší zacílení pomoci obětem.

Poznámky

1) Jedná se o informaci z pravidelného vyhodnocování vývoje registrované kriminality za uplynulý rok, dostupného [zde](#).

2) Situační zprávy Ministerstva vnitra jsou dostupné [zde](#).

3) Analýzy dostupná [zde](#).

4) Hanes, E., & Machin, S. (2014). Hate crime in the wake of terror attacks: Evidence from 7/7 and 9/11. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 30(3): 247–267; Dish, I., Cavendish, J.C., & King, R.D. (2011). Historical Events and Spaces of Hate: Hate Crimes against Arabs and Muslims in Post-9/11 America. *Social Problems*, 58(1): 21–46.

5) Piatkowska, S.J., & Stults, B.J. (2022). Brexit, terrorist attacks, and hate crime: A longitudinal analysis. *Social Problems*, 69(4): 968–996; Piatkowska, S.J., & Lantz, B. (2021). Temporal clustering of hate crimes in the aftermath of the Brexit vote and terrorist attacks: A comparison of Scotland and England and Wales. *The British Journal of Criminology*, 61(3): 648–669; Devine, D. (2021). Discrete events and hate crimes: The causal role of the Brexit referendum. *Social Science Quarterly*, 102(1): 374–386.

6) Schumann, S., & Moore, Y. (2023). The COVID-19 outbreak as a trigger event for Sinophobic hate crimes in the United Kingdom. *The British Journal of Criminology*, 63(2): 367–383; Han, S., Riddell, J.R., & Piquero, A.R. (2022). Anti-Asian American hate crimes spike during the early stages of the COVID-19 pandemic. *Journal of Interpersonal Violence*, 38(3–4): 3513–3533; Gray, C., & Hansen, K. (2021). Did Covid-19 lead to an increase in hate crimes toward Chinese people in London. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 37(4): 569–588.

7) V kriminologii dlouhodobě panuje přesvědčení, že policejní statistiky kriminality nejsou ani tak odrazem „reálného“ stavu kriminality ve společnosti, jako spíše svědectvím o činnosti policie, o jejích zájmech, preferencích, schopnostech a praktikách, které jsou zase určovány zájmy, preferencemi, schopnostmi a praktikami veřejnosti. Jinými slovy, i pokud by z policejních statistik vyplývalo, že mezi stíhanými osobami jsou ty s ukrajinským občanstvím zastoupeny ve vyšší míře, než jakou představuje průměr za všechny národnostní skupiny stíhaných osob, bude to spíše informace o tom, na jakou národnostní skupinu se policie a veřejnost více zaměřují, a čímž kriminalita má tedy větší šanci se do statistik dostat. Proto je důležité policejní statistiky doplňovat jinými typy dat.

Dostupná policejní data ukazují, že podíl stíhaných osob s ukrajinským občanstvím ze všech osob s ukrajinským občanstvím v ČR je nižší než podíl stíhaných osob ze všech obyvatel ČR. V roce 2022 činil podíl stíhaných osob na obyvatelích ČR 0,7 % (platí i po odečtení těch s ukrajinským občanstvím), podíl stíhaných občanů Ukrajiny činil ze všech

občanů Ukrajiny v ČR 0,4 %. Nicméně i k tomuto srovnání je třeba přistupovat obezřetně. Z kriminologického výzkumu víme, že zkušenost s pácháním kriminality a její registrování policií jsou závislé přinejmenším na věku a pohlaví, a proto by i srovnání mělo být provedeno na těchto podrobnějších úrovních. Výše uvedené hodnoty byly spočítány na základě údajů dostupných **zde**.

8) Výroční zprávy jsou dostupné **zde**.